

Ruseva Y.P.

Odessa National Academy of Food Technologies

INNOVATIVE TECHNOLOGIES IN URBAN DEVELOPMENT – TRANSITION TO ENERGY SAVING IN THE CITIES OF UKRAINE

Summary

The basic energy problems of Ukrainian cities are studied by the example of Odessa. The features and advantages of the innovative approaches to architecture are considered. On the basis of need to reduce energy consumption of Ukrainian city dwellings prompted the introduction of «passive houses» construction as the most energy-efficient of the existing ones. On the basis of climatic conditions and natural resources of the area the most suitable options for alternative energy buildings are offered. The main activities to improve the energy efficiency of old urban areas are also described without the use of renewable energy sources.

Keywords: energy efficiency, energy conservation, «passive house», solar power plants, wind turbines, heat pumps.

УДК 726.54

ВІЙСЬКОВІ ПРАВОСЛАВНІ ХРАМИ ЦЕНТРАЛЬНОЇ ПОЛЬЩІ 1831-1915 РОКІВ

Сергіюк І.М.

Національний університет водного господарства і природокористування

У цій статті проаналізовано основні типи військових православних церков на території Центральної Польщі у період входження до складу Російської Імперії з 1831-1915 років. Виділено та проілюстровано основні типи військових церков: муровані та дерев'яні, новозбудовані, перебудовані, пристосовані. Проаналізовано типовий проект військової гарнізонної церкви, затверджений для будівництва по всій імперії. Прослідковано подальший стан та використання даних храмів до сьогодення.

Ключові слова: військовий храм, Царство Польське, полк, візантійський стиль, типовий проект, ревідикація.

Постановка проблеми. Період перебування багатьох європейських держав у складі Російської Імперії, у тому числі і Польщі, залишив значний відбиток на архітектурі міст. Зокрема це стосується і військового храмового будівництва, адже підсилення православного фундаменту військових у католицькому середовищі повинно було сприяти зміцненню їх позицій. Становище військових храмів змінювалось залежно від суспільно-політичних процесів у країні: будівництво нових у імперський період, передача католицькій парафії – у період ревідикації, знищення – у міжвоєнний період. Саме тому дослідження багатьох з них можливе лише за наявними архівними та графічними джерелами – старими поштівками, що збереглись.

Аналіз досліджень і публікацій. Дослідженнями православних церков Центральної Польщі займалися такі дослідники як К. Сокол і А. Сосна у своїй праці, що двічі перевидавалась «Куполи над Віслою», Г. Сенкевич «Церкви у країні костелів», також був складений перелік з описами церков армії та флоту Г. Цитовичем, видані огляди та пам'ятні книжки Варшавської, Калішської, Келецької, Ломжинської, Люблінської, Петрівської, Плоцької, Радомської, Седлецької і Суwalkівської губерній з 1900–1914 роки.

Мета статті. Головною метою цієї роботи є аналіз військової храмової архітектури Польщі періоду перебування у складі російської Імперії, що залишило значний відбиток у історії країни.

Насадження православ'я у католицькій країні за рахунок будівництва храмів за традиційними канонами у період військової експансії і подальша ревідикація призвели до численних перебудов та функціональних трансформацій досліджуваних будівель, що тривають і сьогодні.

Виклад основного матеріалу. У період з 1815 до 1918 року значна частина центральної території Польщі входила до складу Російської імперії. Царство Польське було утворене сучасними Люблінським, Лодзьким, Мазовецьким, Підляським та Свентокшинським воєводствами згідно з рішенням Віденського конгресу 1815 року після перебудови Європи у результаті Наполеонівських війн.

Після Листопадового повстання 1830-1831 років число російських військових на території Польщі значно збільшилося. Відповідно зросла і кількість духовенства, яке було дуже необхідне полкам імператорської армії, що перебували на завойованих територіях. А той факт, що основною релігією Речі Посполитої був католицизм, ще більше загострювало ситуацію. Дуже часто за відсутності православних церков, військові молились у католицьких костелах, що було неприпустимим для командування.

Для дислокованих солдатів та офіцерів облаштовували православні храми у декілька способів:

– використання приміщень казарм, де жили військові;

– пристосування існуючих будівель під православні церкви (колишні костели, приватні будинки тощо);

– нове будівництво православних військових храмів.

Пристосування існуючих приміщень полягало у встановленні на будівлі купола, прибудованій дзвіниці або стоячій окремо. Таким чином була облаштована церква 23-го піхотного Низовського полку, що дислокувався під Остовумом-Ломжинським. Церква займала перший поверх триповерхової цегляної казарми. У 1890 році до неї був прибудований зовнішній вівтар, а напроти входу споруджена двоярусна дзвіниця з шатровим склепінням і куполом. Інколи споруджувались одночасно і купол над вівтарем, і дзвіниця. Таким чином було перебудовано 4-им драгунським Новотроїцько-Катеринославським полком церкву з одноповерхової дерев'яної казарми. В середині встановлено новий іконостас, над вівтарем споруджено невелике склепіння з куполом, поряд кам'яна дзвіниця.

У деяких будівлях перебудовували головний вхід, акцентуючи призначення будівлі. Таким чином перебудована будівля казарми 5-го гусарського Александрійського полку у м. Каліш: полкова церква, що знаходилась на другому поверсі, мала значні розміри – 30 м у довжину, 13 м у ширину і 6,5 м у висоту. На церковній площі була споруджена кам'яна дзвіниця з трьома цибулевидними куполами.

Були випадки будівництва дерев'яних церков на полігонах, де відбувались навчання військових.

Одним з перших полкових храмів була церква 19 Єгерського полку у м. Кутно, облаштована у 1818 році у міщанському домі. До 90-х років XIX століття усі полкові церкви розміщувались у залах, кімнатах і ідальнях пристосованих для молитов.

Якщо проаналізувати схему розміщення військових церков (рис. 1) (як пристосованих, так і новозбудованих), то можна простежити, що у одній місцевості знаходилося декілька храмів, не лише у Варшаві або губернських містах, але і у повітових, а також у невеликих населених пунктах. Це пояснюється устроєм самої армії, де основною одиницею був полк, що мав свою назву, номер, покровителя, емблему, полкове свято, характеристики і форму. Полкова церква була невід'ємною частиною полку. У зв'язку з тим, що полки часто змінювали місце дислокації, приміщення храмів переосвячувались і використовувались новими власниками.

У 1865-1915 роках у Центральній Польщі було збудовано більше 80 храмів, у тому числі і військових. У перші роки будувались шатрові церкви у відповідності з традиціями придворного архітектора К. Тона. До них за стилем були близькими однокупольні шатрові церкви, запроєктовані М. В. Трусим. У той же час споруджувались еkleктичні храми, наприклад церква Святих Кирила та Мефодія у м. Чехонстова і церква Святих Апостолів Петра і Павла у м. Каліш. Для останнього вперше у Польщі були використані характерні елементи візантійського стилю – напівкруглі куполи. У цьому стилі пізніше було побудовано ще багато церков. Серед них храм Святого Миколи Чудотворця у м. Влоцлавек, собор Вознесіння Христового у м. Кельце тощо. Кращими представниками цього стилю були архітектори С. У. Соловійов та В. І. Якунін. Також серед авторів були Микола Трусів, Володимир Покровський, Селенс, Петро Феддерс, Василь Андросов, Микола Сичов, Леонтій Бенуа. Залучались і місцеві архітектори: Анджей Голонський, Адам Іджковський, Ян Якуб Гайя, Броніслав Бродзіка-Жоховський, Генрик Яблонський, Йозеф Гурський, Йозеф Піус Дзеконський, а також італієць Антоніо Корачцего.

У повітових містах будувались невеликі прості церкви з одним цибулеподібним куполом і шатровою дзвіницею. На початку XX століття у Царстві Польському з'явилися храми, що мали елементи модерну і стилізовані під певні історичні епохи, наприклад церква Святого Алексія у м. Прушкув і м. Скерневіце.

Для храмів Царства Польського була характерна серійність. Якщо побудована церква у архітектурному

Рис. 1. Схема розташування військових православних церков у 1831-1918 роках на території Центральної Польщі

Джерело: розроблено автором за даними [8]

плані виявлялась вдалою, то швидко споруджувалось декілька її повторів. Першим з таких повторів була церква Святого Георгія Переможця у м. Новогеорґівськ (фортеця Модлін) за проектом варшавської цитадельної церкви Святого князя Олександра Невського. На початку 1870-х років за проектом церкви Святої Марії Магдалини на Празі у м. Варшава був збудований храм Святих Кирила і Мефодія у м. Чехонстова. Одноголові візантійські церкви, що відрізнялись лише деталями, з'явилися на початку ХХ століття відразу у декількох містах.

У 1900 році військовий міністр О. М. Куропаткін наказав розробити проект військової церкви, що була б стандартизованою, недорогою у будівництві і в той же час вмщувала близько тисячі солдат. Імператор Микола II затвердив проект авторства інженера Ф. М. Вержбицького, який поєднав однонавову базиліку у плані з тридільним об'ємом, характерним для православних храмів (шатрова дзвіниця над входом, трапезна і верх з великим світловим барабаном у східній частині). Зовнішнє оздоблення виконано у відкритій цеглі. Цей проект відповідав принципу досягнення максимальної ефективності з мінімальними витратами (рис. 2).

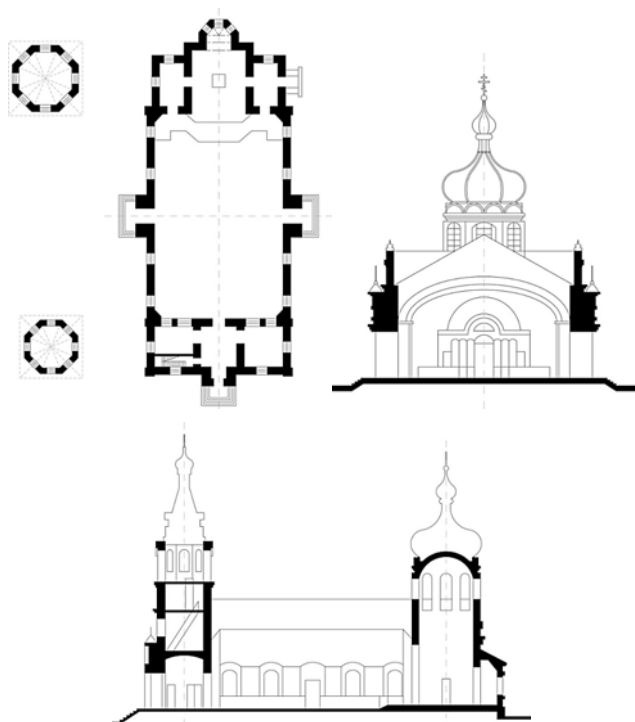

Рис. 2. Проект типової полкової церкви.

Арх. Ф. М. Вержбицький (авторська обробка):

а) план; б) поперечний розріз; в) поздовжній розріз.

Незабаром розпочалося будівництво військових церков за зазначеним проектом по всій імперії, зокрема і на території Польщі. До початку Першої Світової війни було збудовано близько п'ятдесяти православних військових церков, з яких за типовим проектом споруджено у містах: Августов, Варшава, Козеніце, Конське, Люблін, Мінськ Мазовецький (колишній Новомінськ), Остролека, Пулави, Пшасниш (колишній Прасниш), Стащув (табл. 2). Всі вони практично ідентичні, винятком була церква в м. Козеніце збудована зі спрощенням – не передбачено головного куполу над вівтарем.

Багатші військові церкви будувались за індивідуальними проектами у гвардійських полках, де проходила службу найзаможніша знать. Найголовнішими з них були три храми – у м. Варшава, м. Скерневіце і м. Кельце (табл. 1).

Таблиця 1

Основні гвардійські храми Центральної Польщі

№ з/п	Назва храму, місця розташування та полку	Первинний вигляд храму	Сучасний стан
1.	м. Варшава. Церква Святого Архистратига Михаїла збудована для Литовського лейб-гвардійського полку у 1894 році		Була зруйнована під час ревіндикації у період II Речі Посполитої
2.	м. Скерневіце. Церква Різдва Господнього у збудована для 38 Тобольського полку у 1903 році		Під час війни будівля дещо постраждала. Пізніше передана католицькій парафії, реконструйована: знесені купол та дзвіниця.
3.	м. Кельце. Церква Святого Миколая Чудотворця збудована для 6 стрілецького полку у 1904 році		У 1916 році австрійська армія облаштувала у ній табір для військовополонених, а потім перетворила на склад. У 1926 року – діючий костел зі збереженим первісним виглядом.

Панування Російської імперії у Польщі завершилось у 1915 році після окупації краю німецькими військами. Більшість російських мешканців евакуювалась разом з військовими, і церкви залишилися без прихожан. Деякі з них постраждали від обстрілів, багато розграбували, інші переобладнали під гарнізонні кірхи та костели. Всередині церков влаштували нові вівтарі, ставили лави, встановлювали органи.

Швидкі зміни відбулись у 1918 році, коли Польща здобула незалежність. У польському суспільстві виникла потреба реваншу і знищення усього, що нагадувало російське панування. Таке становище посилювала війна 1920 року, коли Червона Армія підійшла до околиць Варшави. Найбільше це відбилось на храмах як головних символах російської епохи. У цей період було розпочато процес ревіндикації – масову експропріацію православних церков і передавання їх католикам, уніатам, рідше – протестантам.

Нові власники відразу перебудовували будівлі, щоб зовнішній вигляд не нагадував про своє

первинне призначення. Прибирали «російські» елементи – куполи і православні хрести, збивали декоративні деталі і карнизи, повністю переро-

блювали інтер'єри, прибирали іконостаси і замальовували фрески. Лише одиниці могли впізнати у будівлі колишню церкву.

Таблиця 2

Перелік військових храмів, збудованих за типовим проектом на території Центральної Польщі

№ з/п	Назва храму, місця розташування та полку	Первинний вигляд храму	Сучасний стан
1.	м. Августов. Церква Святого Миколи Чудотворця збудована для 104 Багратионовського піхотного полку у 1910 році		 Діючий костел. Купол і дзвіниця зняті, у 80-х роках ХХ століття над входом зведена модерні стична вежа.
2.	м. Варшава. Церква Святих Апостолів Петра і Павла		 У 1920 році передана протестантській громаді. Замінені куполи і дзвіниці, збиті лиштви і декор. На сьогодні – евангелістична кірха.
3.	м. Козеніце. Церква Покрови Божої Матері збудована		У 1918 році – гарнізонний храм, у 1938-1939 роках – знесена. На її місці збудовано школу з використанням будівельних матеріалів.
4.	м. Конське. Церква Ікони Божої Матері Знамення збудована для 25 Смоленського і 27 Вітебського піхотних полків у 1903 році		З травня 1915 року – занедбана. У 1936 році – продана приватним власникам, а пізніше розібрана. На її місці у 1946 році встановлено пам'ятник на честь подій двох Світових воєн.
5.	м. Люблін. Церква Матері Божої Грузинської збудована для 69 Рязанського піхотного полку у 1903 році		 Діючий католицький костел.

Лише у декількох храмах був збережений первинний вигляд з невеликими змінами, наприклад військова церква в м. Кельце, Святих Кирила та Мефодія у м. Честохова, військова церква Святого Алексія у м. Лодзь. Більшість церков були розібрані, а матеріали використали при будівництві інших будівель. У першу чергу були зруйновані церкви у колишніх губернських і повітових містах, ті, які розташовувались на центральних площах або головних вулицях, а також «найпишніші», щоб своїм виглядом не «затямрювали» міста. Процес знесення церков досяг свого апогею в середині 20-х років ХХ століття і тривав аж до початку Другої Світової війни.

У повоєнній Польщі ставлення до церков виходило із засад соціалізму: байдуже – їх не зно-

сили, але і не відбудовували. Зміна ситуації відбулась в останні десятиліття. Поступово змінилось ставлення до історичних подій першої половини ХХ століття, зменшились негативні настрої і храми на сьогодні розглядаються як частина історії та архітектурної спадщини цих регіонів.

Висновки. Військові православні церкви на території Центральної Польщі, що частково або повністю збереглись до нашого часу, є яскравим прикладом храмової архітектури. Вони мають значну цінність у історичному аспекті, адже відображають столітній проміжок в історії цілої країни. Звичайно, відновлення первинного вигляду храмів є неможливим, проте їх дослідження у контексті всієї військової архітектури є заповненням великої прогалини у цій галузі досліджень.

Закінчення таблиці 2

6.	м. Мінськ. Мазовецький. Церква Покрови Божої Матері збудована для 186 Луківського і 187 Хелмського піхотних полків у 1904 році		З 1915 року – передана німецькій армії, пізніше використовувалась як склад. У 1936 році – розібрана.
7.	м. Остролека. Церква Преображення Господнього збудована для 21 Муромського піхотного полку у 1904 році		У міжвоєнний період церква була перетворена у тренажерний зал. На сьогодні – Професійно-технічне училище № 1.
8.	м. Пулави. Церква Святої Трійці збудована для 71 Білеєвського піхотного полку у 1909 році		 У 1920 році – гарнізонний костел. Повністю перебудована у 1936-1937 роках. На даний час – діючий костел.
9.	м. Пшасніш. Церква Святого Олександра Невського збудована для 30 Полтавського піхотного полку у 1903 році		Розібрана у міжвоєнний період.
10.	м. Сташув. Церква Святого Георгія переможця збудована для 40 Малоросійського драгунського полку у 1904 році		У повоєнний період облаштовано кінотеатр. У сімдесятих роках після пожежі церкву розібрано, а на її місці збудовано новий кінотеатр.

Список літератури:

1. Обзоры Варшавской, Калишской, Келецкой, Ломжинской, Люблинской, Петровской, Плоцкой, Радомской, Седлецкой и Сувалковской губерний за 1910–1914 годы.
2. Памятные книжки Варшавской, Калишской, Келецкой, Ломжинской, Люблинской, Петровской, Плоцкой, Радомской, Седлецкой и Сувалковской губерний за 1900–1914 годы.
3. Список церквей, часовен, приходов и священнослужителей Холмско-Варшавской епархии с показанием местностей, составляющих приходы, числа прихожан и количества церковно-приходских земель, Б. м. 1882.
4. Цитович Г. А. Храмы армии и флота. Историко-статистическое описание. – Пятигорск: Типо-литография б. А. П. Нагорова. – 1913.
5. Kuligowski J. Rozbiorka cerkwi w Mińsku Mazowieckim. – Rocznik Mińsko – Mazowiecki, 1994. – Z. 2. – S. 82-86.
6. Sienkiewicz H. Cerkwie w krainie kościołów. Prawosławne świątynie na Mazowszu. – Warszawa: Wydawnictwo TRIO, 2006. – S. 195.
7. Słownik geograficzny królestwa polskiego i innych krajów słowiańskich. – T. IX. – Warszawa, 1888. – S. 818.
8. Sokoł K., Sosna A. Kopuły nad Wisłą. Prawosławne cerkwie w centralnej Polsce w latach 1815-1915, Moskwa, MID «Synergia» 2003. – S. 129.

Сергиук И.Н.

Национальный университет водного хозяйства и природопользования

ВОЕННЫЕ ПРАВОСЛАВНЫЕ ХРАМЫ ЦЕНТРАЛЬНОЙ ПОЛЬШИ 1831-1915 ГОДОВ**Аннотация**

В этой статье проанализированы основные типы военных православных церквей на территории Центральной Польши в период ее пребывания в составе Российской Империи с 1831-1915 годов. Выделены и проиллюстрированы основные типы военных храмов: мурованные и деревянные, новопостроенные, перестроенные, приспособленные. Проанализирован типичный проект военной гарнизонной церкви, утвержденный для строительства по всей империи. Исследовано последующее состояние и использование этих храмов до нашего времени.

Ключевые слова: военный храм, Царство Польское, полк, византийский стиль, типичный проект, ре-виндикация.

Serhiuk I.M.

National University of Water Management and Nature Resources Use

MILITARY ORTHODOX CHURCHES OF CENTRAL POLAND IN 1831-1915 YEARS**Summary**

This article analyzes the main types of military Orthodox churches in Central Poland during entry into the Russian Empire from 1831-1915 years. Highlighted and illustrated basic types of military churches: brick and wood, newly built, rebuilt, adapted. Analyzed typical military garrison church project approved for construction throughout the empire. Followed further status and usage of this churches till today.

Keywords: military church, Kingdom of Poland, regiment, Byzantine style, typical project, recovery.